

KAYIP SESLERİN İZİNDE

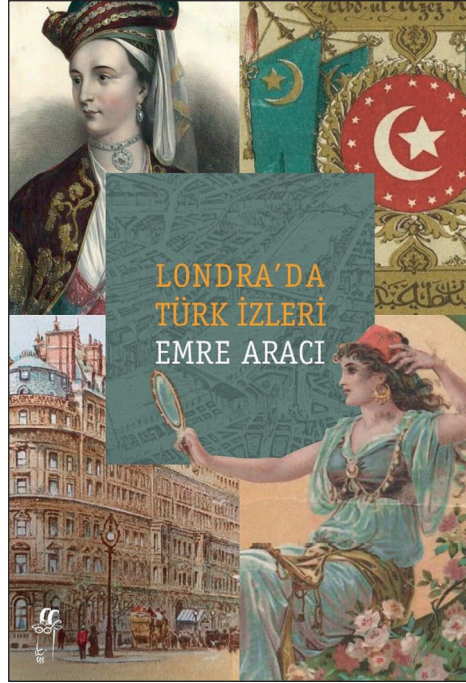
Emre Aracı

Londra'da Türk İzleri

Oğlak Yayınları'ndan geçtiğimiz Mart ayında çıkan Londra'da Türk İzleri kitabımın içerdiği birbirinden farklı konuya Andante okurları köşemdeki yazılarımdan zaten aşına olmalılar diye düşünüyorum, çünkü senelerdir hayalini kurduğum bu kitap, esasında bu dergide yayımlanan makalelerimde ilk olarak hayat buldu ve şekillendi diyebilirim...

Ancak hayali bir flanör gibi okurlarımı resimli bir kitap eşliğinde Londra sokaklarında kendi kültürümüzün izlerini sürerek, Londra'yla İstanbul'un kesiştiği noktalarda dolaştırmak gerçekten de uzun zamandır şuurumda kurguladığım ve arzuladığım bir projeydi. Nitekim Londra'da uzun yıllarını diplomat olarak geçirmiş olan Şair-i Âzam Abdülhak Hamid Tarhan hatıratında şöyle yazmıştı: "Londra'nın Leicester Square denilen bahçeli bir meydancığımda Shakespeare'in bir heykeli vardır ki rengi siyaha mâildir. Etrafı da yani o meydancık, leylen (gece vakti) bir alacakaranlık içinde bulunur. Bu heykelden o şair-i kâinatın sanki bir sadâ-yı ruhu işitiliyordu: "Karanlık yoktur, cehalet vardır. (There is no darkness but ignorance.) Ben işte bunu düşünmek için o insan karanlıklarının içinde dolaşıyordum." (İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Hatıraları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012)

Ben de onun hatıratında bu satırları okuduğum zaman belki de kültürlerarası ilişkilerde bilgi eksikliğinin yarattığı o karanlığın giderilmesinin ne kadar önemli olduğunu bir kere daha açıkça görebiliyor ve bunda sanatın ve müziğin önemli rolünü daha da iyi anlayabiliyorum. Shakespeare'in 1874'te dikilen o heykeli bugün de Leicester Square'de önünden gelip geçenlere, o sözlere kulak verebilenlere, aynı mesajı vermeye devam ediyor ve

Emre Aracı'nın Oğlak Yayınları'ndan çıkan yeni kitabı Londra'da Türk İzleri, 320 sayfa

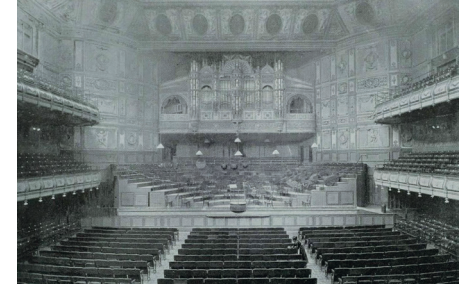
Londra'da Abdülhak Hamid'le Türk izlerini sürerken şehrin kalbinde hiç beklenmedik bir başlangıç noktası olarak karşımıza çıkıyor. Üstelik Shakespeare'in bu sözleri, onun *Twelfth Night (On İkinci Gece)* oyunundan alınma olduğu üzere, yine akıllara oyundan "If music be the food of love, play on", yani "Eğer mü-

Akşam vakti Leicester Square ve Shakespeare heykeli

zik aşkın gıdasıysa, durmadan çalınız" sözlerini getiriyor. Bir müzik tarihçisinin Londra hakkındaki kitabı da ister istemez seslerin çoğu defa ön plana çıktığı bir gezi kitabına dönüşmekten hâliyle geri kalmaz oluyor.

1901 yılında Londra sefaretinde görev yapan diplomat Esat Cemal Paker'in *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*'nda aktardığına bakılırsa, Abdülhak Hamid esasta pek de müzikten hoşlanmaz idi. Zira bir defasında Esat Cemal'e "Bu gece Queen's Hall'da konser var. Oğlum Hüseyin ve zevcesiyle beraber gideceğiz. Siz de gelir misiniz?" diye sormuş ve hep beraber o akşam Queen's Hall'a gitmişlerdi. Ancak Esat Cemal bu olayı aktarırken şu gözlemini de eklemekten geri kalmamıştı: "Hâmid, beni davet ettiği gece, oğlunun ısrarı ile ilk defa konsere gidiyordu. Victor Hugo musikiyi, 'Kulağa hoş gelen bir gürültü' diye tarif eder. Hâmid de onun gibi çalgıdan hiç hoşlanmazdı. Londra'da kaldığım uzun müddet zarfında Hâmid'in bir kere daha konsere gittiğini ne gördüm ne de işit-

Abdülhak Hamid'in de konser dinlediği Queen's Hall

tim." (Esat Cemal Paker, *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1952) II. Dünya Savaşı'nda 10 Mayıs 1941'de bir Alman hava saldırısı esnasındaki bombardımanda yerle bir olan Londra'nın bir zamanlar en önemli konser salonlarından Queen's Hall, E.M. Forster'ın *Howards End* romanından alıntularla aktardığım bir yazımdaki gibi, geçmişte Andante'deki pek çok makaleme de konu olmuştu. Nitekim Liszt'in İstanbullu öğrencilerinden Eczacı Faik Paşa'nın oğlu Francesco della Sudda da burada konser

"Supper at the Savoy"
Savoy Otelinde akşam yemeği
(Emre Aracı kolkesiyonu)

asil bir adam" olarak bahsederken şu portreyi çiziyordu: "Sivri bir sakalı vardı; yüzü Abdülhak Hâmid'e benzeyen sevimli bir zattu ve fevkalade şıktı. Londra'nın en büyük terzişi Pool'dan giyinir, başında silindir şapkayı eksik etmez, imamdan ziyade bir sefaret katibini andırırdı." Bu satırları okurken kitabımın hazırlık sürecinde bir sahafta bulduğum ve kitapta da yayımladığımız "Supper at the Savoy" (Savoy Otelinde akşam yemeği) kartpostalı gözümün önüne geliyor. İmam Recai Efendi'yi Esat Cemal ve ahbablarıyla birlikte Covent Garden Operası sonrası Savoy'da düşünüyorum.

1933'te Londra'yı ziyaret eden Falih Rıfki Atay da Savoy Otelinin kapısından geçenler arasındaydı. Bir sene sonra İngiltere gözlemlerini yayımladığı *Taymis Kıyıları*'nda "Tabiat bizim havamız kadar bol; en sıkışık caddenin kenarındaki Savoy Otelinin salon pencerelerini ağaç dalları okşuyor. Bu sözün İngiltere'de duydum: Bir asfalt yolun önü-

1881'de açılan Savoy Tiyatrosu

verenler arasındaydı. Abdülhak Hamid'in de burada bir defa dahi olsa bile bir konser dinleyici olarak gitmiş olduğunu doğrusu Esat Cemal Paker'in anılarını okuyuncaya kadar bilmiyordum ve esasında bu gibi anekdotların yabancı olduğu bir şehrin tarihçesine bizi daha da yakınlaştırdığına inanmakta hiç de tereddüt etmiyorum.

Esat Cemal'in anılarında sadece Queen's Hall değil, Londra'nın Covent Garden Operası'na dair de hoş bir anekdot yer alıyor. Zira onu şehrin bu ünlü Kraliyet Operası'na ilk defa götürülen kişi büyükelçilik imamı Recai Efendi olmuştu. O akşam Recai Efendi, Lady Bartelet adında bir aristokrat hanımefendiyi ve kızlarını da operaya davet etmiş ve ardından da hep beraber Savoy Oteline akşam yemeğine gitmişlerdi. Esat Cemal, Kemahlı İmam Recai Efendi'den hatıratında "ruhu

ne ağaç dikilirse, yol bükülür. Yeşile koşan Londra'yı gördükçe, hep denizi koğan İstanbul'u düşündüm" diye yazmıştı Falih Rıfki. 6 Ağustos 1889 tarihinde kapılarını açan Savoy, meşhur bir emperyalari olan Richard D'Oyly Carte tarafından, sahneye koyduğu *Gilbert ve Sullivan* operalarının geliriyle inşa edilmişti. Sonradan Ritz otellerini açacak olan César Ritz'e otel müdürlüğünü vererek, aşçı Auguste Escoffier ile birlikte Savoy'u dünya çapında bir kurum yapan da yine D'Oyly Carte'in ileri görüşüydü. Savoy, Gershwin, Puccini ve tenor Caruso gibi smüzisyenlere de ev sahipliği yapmıştı. Dünyanın tamamen elektrikle aydınlatılan ilk tiyatrosu olduğu söylenen ve 1881'de açılan Savoy Tiyatrosu da Richard D'Oyly Carte'in girişimiyle inşa edilmişti. Nitekim ünlü otel daha sonra bu tiyatrunun bitişiğine inşa edilecekti. Savoy adını taşıyan bir de Türk hamamı vardı. Savoy Hamamı, Strand üzerindeydi ve Londra'daki pek çok Türk hamamından sadece bir tanesiydi.

Savoy Otelinin ve yakınlarındaki tarihi şapelin önünden geçip Strand'den doğuya doğru yürüdüğüm bir gün Virginia Woolf'u ve 1915'te yayımlanan ilk romanı *The Voyage Out*'u (*Dışa Yolculuk*) düşünüyordum. Zira buranın yakınlarındaki eski Waterloo Köprüsü'nden geçerken Woolf Westminster'in silüetinde 1906 ve 1910 yıllarında ziyaret ettiği İstanbul'un sisini görür gibi olmuş ve bunu ilk romanında şöyle kurgulamıştı: "Waterloo Köprüsü'nün yakınında her zaman nehri seyreden biri olurdu; güzel bir öğle sonrası bir çift orada yarım saat durup konuşurdu; gezintiye çıkanların çoğu üç dakika durup düşünürler, yaşadıkları âni başka seferlerle karşılaştırdıktan ya da bir-iki şey söyledikten sonra yollarına devam ederlerdi. Bazen Westminster'daki apartman daireleri, kiliseler

Şair-i Âzam Abdülhak Hamid Tarhan

ve oteller İstanbul'un sisler içindeki silüetini andırır; nehrin rengi kimi zaman koyu bir mora dönüşür, kimi zaman çamurlanır, kimi zaman da deniz gibi masmavi kesilir." (Virginia Woolf (Çev. İlnur Özdemir), *Dışa Yolculuk*, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2018) 1923 yılının bir Haziran sabahı, o akşam evinde vereceği davete hazırlık olarak, taze çiçekler almak için çıktığı Londra sokaklarında Mrs Dalloveye İstanbul'u bir an için hatırlayacaktı. Zaman ve geleneğin sembolü olarak Westminster'dan yükselen Big Ben'in çan vuruşları romanın temposunu oluştururken o ünlü saat kulesinin sesini İstanbul'daki çocukluğumda kısa dalga radyo üzerinden BBC Dünya Servisi Radyosu'nda duyduğumu hatırlayacaktım.

1933'te Londra'yı ziyaret eden Falih Rıfki Atay da Savoy Otelinin kapısından geçenler arasındaydı.

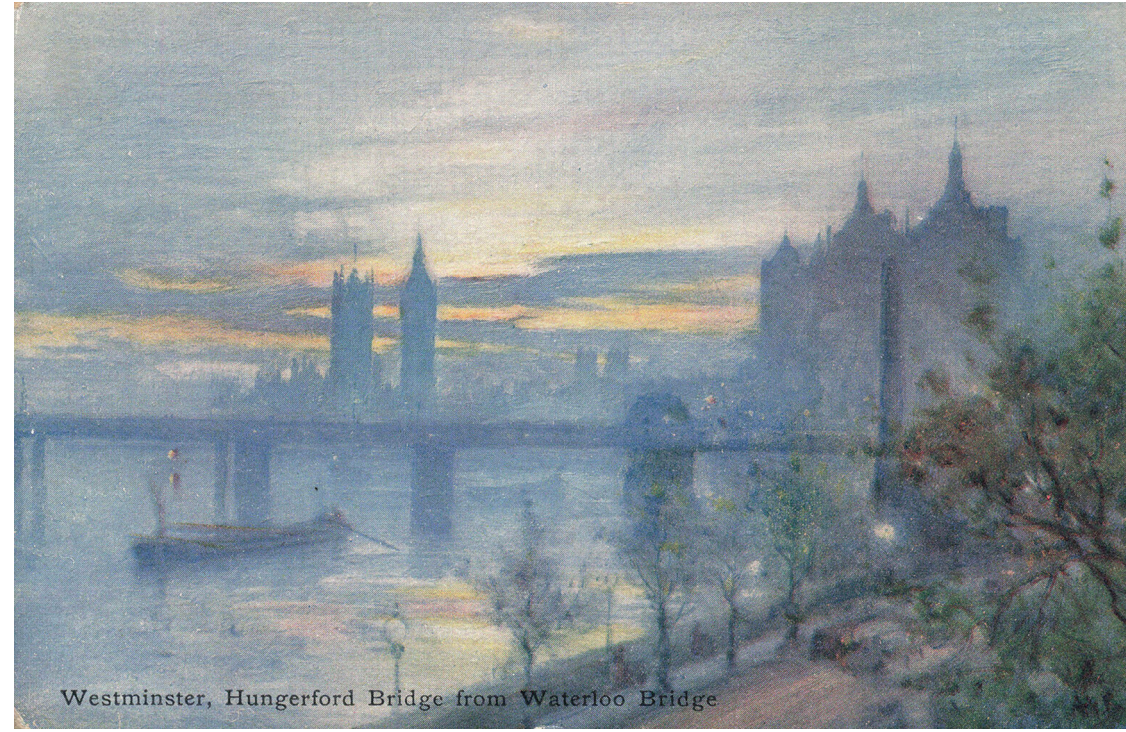

BBC Dünya Servisi Radyosu'nun 2012'ye kadar yayın yaptığı Bush House

Londra ve sis konusu açılmışken kitabımın önsözünden aynen alıntıladığım gibi *Servet-i Fünun* dergisinin kurucusu ve yayıncısı Ahmet İhsan Bey 1891 yılında çıktığı bir Avrupa seyahatinde Londra'ya Temmuz ayında ilk olarak adım attığında, "Asar-ı kasvet her tarafta hükümferma" tanımını yapmış, sisli ve karanlık şehrin siyaha bürünmüş isli ve kurumlu sokaklarında ruhunun da aynı biçimde karardığını hissetmiş ve bir hafta sonra Britanya adasından, geldiği gibi gemiyle ayrılırken, "Sanatları da kendilerinin olsun, ticaretleri de! Sekiz gündür yüreğimi kasvet

bürümüşü!" diye günlüğüne yazarak kıta Avrupası'na dönerken, "Oh yarabbi şükür! Rengi parlak güneş, manzarası beyaz memleket varmış!" gözlemini yapmıştı. (Ahmet İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007) Oysa Ahmet İhsan Bey'den tam tamına bir asır sonra doğmuş, sekiz yaşında bir çocuk olarak aynı seyahati İstanbul'dan otomobille yola çıkarak ailemle birlikte 1977 yazında yaptığım zaman, seyahat dönüşünde Manş Denizi'nde Dover'dan Calais'ye doğru gemiyle yol alırken, o zamanlar doğal olarak ne adını duyduğum ne de hatıratını bildiğim bu Türk yazarının aksine, Londra'da gördüklerim karşısında pek etkilenmiş ve bilakis zilleri çın çın çalan, iki katlı eski kırmızı otobüsleri, ikonik telefon kulübeleri, posta kutuları, yemyeşil parkları, sarayları ve Gotik Parlamento Binası'yla o kendine has özelliklerini ilk olarak keşfettiğim şehrin adasından ayrılırken gözümün arkada kaldığını hissetmiştim. Bu yolculuktan o kadar etkilenmiş olmalıydım ki o seyahatten sadece 10 yıl sonra, 1987 sonbaharında Londra'ya eğitim için geri dönecek ve tek başıma evimi kuracağım Britanya adasından bir daha hiçbir zaman temelli anlamda ayrılmayacaktım.

O yıllar Londra'ya yerleşmemin ardından şehrin sokak ve caddelerini uzun soluklu yürüyüşlerimde keşfetmeye başlamıştım ve daha o ilk andan itibaren, yalnızca haritalara bağlı kalmayarak o canlı dokunun ruhuna doğru, ona ses ve hayat vermiş yazarların kitapları eşliğinde sonunu bir türlü göremediğim uzun bir yolculuğa da adım attığımı derhâl anlamıştım. Londra'yla ilgili bulduğum pek çok kitap, belge, fotoğraf ve gravür toplamaya başlamış, ama beni bu yabancı şehrin aynı zamanda kendi çıkmış olduğum kültüre doğru ittiğini ise o devre doğrusu daha henüz

Westminster, Hungerford Bridge from Waterloo Bridge

Waterloo Köprüsü'nden Westminster'a Bakış, 1910'lar (Emre Aracı koleksiyonu)

fark etmemiştim. Strand'deki yürüyüşüme devam ediyordum ve bir zamanlar BBC Dünya Servisi Radyosu'nun evi olan Bush House'un önüne geliyorum. Evimizdeki o hışırtılı radyoda Big Ben'in çan vuruşları duyulduktan sonra ağdalı bir İngiliz aksanıyla "This is London" anonsu işitirdi ve sonra çalınan sinyal melodisi ise çok hoşuma giderdi. Bu melodinin aslında bir İrlanda jigi olduğunu, *Lilliburlo* adını taşıdığını ve 21 Kasım 1955 tarihinden o yana BBC Dünya Servisi Radyosu'nda sinyal müziği olarak çaldığını ise çok sonraları öğrenecektim. Bu parça ilk olarak Londra'da 1661 yılında *An Antidote Against Melancholy* (Melankoliye karşı panzehir) adlı bir koleksiyon içerisinde yayınlanmış ve sonradan besteci Henry Purcell tarafından aranje edilmişti. Ne tesadüf ki beş yıl sonra sahnelere geri dönerken 20 Nisan 2022 Çarşamba akşamı Londra'nın Conway Hall'unda

Chamber Ensemble of London topluluğuyla vereceğim Türk-İngiliz konseri de Purcell'in bir bestesi olan *Fairy Queen Suite*'i ile açılıyor. *Lilliburlo* 1661'de ilk olarak duyulduğunda Londra'da Levant Company'nin faal olduğu, Türk kahvehanelerinin henüz açıldığı yıllardı. Shakespeare'in *Twelfth Night*'ı yazmasının üzerinden ise daha henüz 60 yıl geçmişti. "Eğer müzik aşkın gıdasıysa, durmadan çalınız"; ne de doğru söylemişti büyük şair. Londra'nın sokak ve caddelerini, park ve müzelerini bu kitabın sesleri eşliğinde keşfetmeniz dileğiyle... 🎨

Emre Aracı'nın *Andante*'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.